

УДК 37.013.73+37.014.3
DOI <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i34.1070>

О. Г. Рогова

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5498-6897>

кандидат філософських наук, доцент,
професор кафедри філософії

КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти “ДОР”»

С. І. Резніков

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0006-8879>

кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії

КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти “ДОР”»

ПРОБЛЕМАТИКА ПОВЕРНЕННЯ ЕТИЧНОЇ ОСВІТИ ДО НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Постановка проблеми. Сьогодні з великою впевненістю можна стверджувати, що моральний стан підростаючого покоління визначається безпрецедентно небезпечною й нестабільною ситуацією у сфері моральних орієнтирів і ціннісного вибору. При цьому слід відверто визнати, що сучасна освіта, побудована на технократичних засадах, ще й досі не приділяє необхідної уваги становленню ціннісно-етичної сфери особистості. Проте під час реформування Нової української школи (НУШ) переорієнтація на пріоритетне формування зазначеної сфери небайдужими освітянами все більше сприймається не просто як один із детермінуючих факторів модернізації освіти, а як умова людяності життя. Сьогодні, як ніколи загострилась потреба в плеканні особистості, здатної подолати кризові стани сучасності, які вимагають повернення до ціннісно-етичного світогляду. Як, наприклад, подолати екологічну кризу без розуміння того, що ця криза – це багато в чому перетин моральної межі від задоволення потреб до задоволення примх чи грошових запитів? Як подолати проблему різкого зростання дитячих суїцидів, насилля та агресії без реанімації заповіді «Не вбивай»? На яких підвалинах працюватиме концепція сталого розвитку, коли переважна більшість молоді (й не тільки молоді) з радістю відкинуть цінність свіжого повітря й чистої води, якщо на цьому можна заробити гроші? На яких фундаціях Нова українська школа планує розвивати в учнів soft skills, коли на обличчя ціннісна дезорієнтація підростаючого покоління. Особистості дуже часто доводиться протистояти деформуючому впливу соціуму, крім того, буття іноді ставить такі завдання, які не можна вирішити на рівні обставин, але вони вирішуються на іншому, ціннісному рівні, до якого треба ще підтягнутися, щоб не зрадити своїй людській природі і не переродитися в істоту нижчого порядку.

Зазначені проблеми потребують в сьогоденні у порівнянні з минулими спробами ретельної

філософсько-освітньої ревізії принципів і підходів до навчання в умовах зміни самої якості сприйняття світу, бо вчителі, які перебувають у щоденному контакті з дітьми, часто приходять в жах від того, до якого ступеню ті принципи, які вони звикли вважати, як дещо само по собі зрозуміле – настанови, правила, стандарти та чесноти – перестали існувати для їх учнів. Ця ситуація вимагає суміщення реформування освіти з проголошеного компетентнісного навчання до етично-компетентнісного з неупередженістю та критичною відкритістю розуму в сучасній соціокультурній ситуації. Суттєвою складовою такого суміщення цілком може стати повернення етики та курсів морального спрямування до інваріантної частини у 5–6 класах за Типовою освітньою програмою, затвердженою МОН України [10].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Під час та після першої спроби введення етичної освіти до інваріантної складової закладів загальної середньої освіти (2005–2012 рр.) з'явилися спроби осмислення суті та змісту етичної освіти у працях вітчизняних науковців. Так у дослідженнях І.Д. Бега піднімаються питання етико-духовного зростання як орієнтира для виховної роботи в сучасній школі [1; 2]. Про необхідність організації етико-орієнтованої діяльності учнів наголошують Т.Ф. Алексеєнко, А.П. Данілова, Р.В. Малиношевський [3]. Ціннісно-етичні аспекти сенсожиттєвої творчості школярів досліджуються К.О. Журбою [4]. Інноваційні форми та методи виховання моральної самосвідомості старших підлітків у позакласній діяльності розглядаються І.М. Шкільною [12]. Питання екологічної етики розглядаються у І.М. Санковської [9]. Етичним цінностям громадянськості приділяє увагу К.І. Чорна [11]. Г.А. Назаренко досліджує технології ціннісного становлення зростаючої особистості [6]. Найбільш системною працею щодо визначення етичних засад НУШ є програма Нова українська школа у поступі до цінностей»,

розроблена НАПН України у співтворчості Інститутом проблем виховання та Інститутом модернізації змісту освіти МОН України [8]. На тлі розгляду різноманітних аспектів етичної модернізації сучасної освіти практично відсутні філософсько-освітні дослідження щодо проблематики викладання етики та курсів морального спрямування, які є складовою філософського знання. Усвідомлюючи актуальність і важливість, складність і необхідність ціннісно-етичної освіти і виховання в Новій українській школі спробуємо проаналізувати ті завдання, які не були вирішені за часів першого впровадження етики (2005–2012 рр.) і які мають бути вирішені при поверненні етико-орієнтованих дисциплін в НУШ.

Тому **метою** нашого дослідження є накреслення філософсько-освітніх завдань, вирішення яких сприятиме більш ефективному впровадженню етики та курсів морального спрямування в Новій українській школі.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні ми є свідками того, що філософські дисципліни світоглядного, культурного та освітньо-виховного спрямування повертаються до шкільного простору, бо Нова українська школа має формувати насамперед нову особистість (інакше в чому новітність?), внутрішній, духовний світ якої виявляється в системі її етичного ставлення до навколишнього світу, до оточуючих людей і до самої себе. Але яким має бути це повернення етичної освіти?

Ціннісно-етична освіта й виховання – надзвичайно складні галузі педагогіки. В них немає простих рішень як стосовно визначення мети, так і стосовно методології та методики досягнення поставлених цілей. Проте, спираючись на певні напрацювання, дозволимо собі визначити шляхи досягнення найголовнішої мети духовно-моральної освіти (за В.В. Зеньковським): забезпечення «зв'язку свободи та добра» [5, с. 35] або особистої свободи та відданості загальноприйнятим моральним цінностям.

Сьогодні етична освіта вже не може бути орієнтована лише на повідомлення суми знань, певної системи норм і принципів, а повинна прагнути до розвитку етичної свідомості і самосвідомості особистості, здібності до етичного позитивного вибору. Також етичне становлення особистості має бути спрямоване на «піднесення серця» дитини як центру духовного життя (І.-Г. Песталоцці [7]). Воно має представляти собою процес організованої, як зовнішньої, так і внутрішньої (емоційно-серцевої) дії педагога на етичну сферу особистості, точніше не дії, а *цілеспрямованого створення умов для становлення її етичної сфери*, оскільки пряма дія не завжди має той результат, до якого прагне педагог.

Тому, вирішення завдань етичного розвитку в межах повернення етики та курсів морального

спрямування в системі сучасної освіти потребує, на нашу думку, розв'язання цілої низки проблем, серед яких найбільш важливими, на наш погляд, є наступні.

Проблема перша пов'язана з *підготовкою вчителя*, здатного стати етичним наставником особистості. Існує філософський принцип: подібне створюється подібним – моральність вихованця формується моральністю вихователя, духовність – духовністю. Чи в змозі сучасний вчитель з його досить прагматичним світосприйняттям і мисленням, часто низьким власним рівнем етичного розвитку, виконати ту високу місію, яка перед ним постає? Необхідна фахова підготовка педагогів, здатних вести курси морального спрямування. Проте виникає небезпека зведення даної підготовки до навчання педагога, тоді як необхідне його особистісне становлення через перетворення власного внутрішнього світу.

Педагог повинен усвідомлено прагнути до власного етичного зростання і надавати допомогу своїм вихованцям в моральному дорослішанні: глибше зрозуміти себе, своє призначення – в сім'ї, професії, країні; знайти шлях до свого справжнього «я»; вміти розрізняти пласти людського життя – фізичний, душевний, духовний, допомогти в цьому своїм учням; внутрішньо залучитися до національної духовної традиції – філософії, релігії, фольклору, архітектури, мистецтва, літератури; усвідомити серйозність і неповторність кожного дня і кожної справи; знайти реальну радість буття. Це складне завдання, і відверто кажучи, не всі можуть з ним впоратись.

Проте, як було зазначено раніше і залишається сталим, викладати навчальний предмет «Етика» та курси морального спрямування можуть особи, які мають вищу педагогічну освіту та документ про проходження відповідної курсової підготовки на базі інститутів післядипломної педагогічної освіти, бо фахової освіти з викладання етики та курсів морального спрямування педагогічні вищі сьогодні не забезпечують і в найкращому випадку зможуть забезпечити лише за 5 років. Для належної якісної підготовки вчителів етики та інших курсів морального спрямування, обміну досвідом, підвищення якості викладання повинні запрацювати територіальні методичні об'єднання вчителів, творчі групи, методичні блоги тощо. Необхідно зрозуміти, що вирішення завдань етичного виховання вимагає перетворення педагогічної реальності на всіх її рівнях – не тільки процесу навчання, але і системи виховної роботи школи, тих відносин, які в ній існують, сімейної обстановки і так далі, тобто створення в школі і навколо неї культуровідповідного етико-формуючого середовища.

Проблема друга стосується *визначення фундацій та горизонтів ціннісно-етичної освіти*,

чого не було зроблено під час першої спроби впровадження етики. Вчитель, по-перше, має розуміти на які душевно-духовні складові особистості він може спиратись, щоб досягти цілей ціннісно-етичної освіти. Тому до фундацій можна запропонувати:

- суб'єктивне відчуття задоволеності чи незадоволеності насиченістю та продуктивністю індивідуального процесу життя, внутрішні переживання щодо співвідношення суб'єктивної значущості і реалізації відомих норм етичного життя особистості;

- актуалізацію морального почуття (совісті), як внутрішнього регулятора;

- потребу у сенсонародженні та смисложиттєвих стратегіях людини через індивідуально-змістовне наповнення категорії «благо» як вищої абстракції позитивних прагнень.

Не менш значущим для педагога виявляється окреслення горизонтів етичної освіти, тих вищих орієнтирів, до яких він намагатиметься орієнтувати учня. В якості таких горизонтів можна запропонувати:

- наближення до вищих сенсів людського буття (ідея вищої основи людського життя): індивідуальна значущість і статус категорії «сенса життя» для дітей у просторі людської життєдіяльності;

- внутрішня орієнтація особистості в системі пріоритетних життєвих цінностей (тактика всієї сукупності людської діяльності): спрямованість на рівні нормативних ідеалів; значущість і доступність цінностей на рівні індивідуальних пріоритетів.

Для розбудови відповідних технологій та методик навчання та організації педагогічної підтримки перших кроків на шляху до етичного становлення вчитель має також орієнтуватись у етапах ціннісно-етичного зростання, до яких умовно можна віднести:

- пробудження, що виявляється у народженні зацікавленості в етичних нормах, актуалізації уваги до власного морального почуття (совісті);

- відкриття, що символізує ознайомлення з існуванням етичних вчень як скарбниці людського досвіду;

- осмислення, як індивідуальне формування стійких уявлень про етичні категорії;

- осягнення, що характеризується розкриттям власних можливостей на шляху етичного зростання;

- сходження, що відповідає становленню стійкої мотивації особистості до етичного життя;

- набуття, як формування потреби у власному етичному самовдосконаленні;

- створення, як стійке втілення етичних норм у житті особистості.

Проблема третя стосується *змісту етичної освіти та виховання*. Традиційно, як зміст роз-

глядають систему цінностей, привласнення яких забезпечує етичне становлення людини, що зростає. На наш погляд, змістом етичного розвитку має стати той духовний і етичний досвід, який отримується дитиною та «зростається» педагогом в процесі педагогічної взаємодії. Безумовно, набуття даного досвіду неможливе без засвоєння й співвідношення його з духовним досвідом людства, втіленого в зразках – етичних і духовних цінностях, нормах і традиціях, життєписах і біографіях їх носіїв. Враховуючи необхідність дотримуватись паритетності в представленні культурних норм і традицій різних народів в змісті освіти, ми виходимо з того, що в центрі освітнього процесу мають бути духовно-етичні цінності, норми і традиції своєї *національної спільності*, що не суперечать загальнолюдським. До одвічних цінностей українського народу найчастіше відносять – м'якість, скромність, прощення, терпіння, гідне сприйняття життєвих випробувань, духовне їх осмислення. Уваги також заслуговують базові національні цінності, прописані у програмі «Нова українська школа у поступі до цінностей»: любов, повага, гідність, справедливість, рівність, толерантність, ініціативність, свобода, відповідальність, совість.

Проблема четверта пов'язана із *осмисленням сенсу способів (методів і форм) етичного розвитку*, оскільки цінності людини – це те, що найважче піддається простій трансляції, передачі від їх носіїв-педагогів учням. Логіка збагнення етичної культури відрізняється від логіки «науконавчання». Педагог може лише створити умови для того, щоб ввести дитину в культуру, допомогти визначитися в ній. Це жодною мірою не означає те, що дитина має бути безпристрасним посередником: її цінності і сенси мають бути залучені до діалогу. Вчитель не може нав'язувати вихованцям свої етичні погляди, але в змозі створити те емоційно-інтелектуальне поле напруги, в якому відбувається усвідомлення буття, суті етичної культури, отримання духовно-моральних сенсів і цінностей. Тільки у такому спілкуванні, де один перед іншим розкриває свої цінності – сповідується, а інший відповідає своєю сповіддю, у цій зустрічі двох душ народжуються духовно-ціннісна, світоглядна єдність, спільність віри, надії і любові, життєвих установок і поведінкових устремлінь, ідеалів і цінностей.

Сучасна педагогіка духовності, пропонуючи «модернізацію» змісту освіти за рахунок розкриття його духовно-ціннісної суті, має робити наголос не на трансляції новому поколінню готового ціннісно-етичного змісту, а на залученні його до традиційного культурно-етичного руху, продовжуючи який воно могло б створити свою особистісну ціннісно-етичну культуру. Тому головний акцент етико-орієнтованої освіти в межах реформування НУШ – не тільки й не стільки наповнення пам'яті або розвиток інтелекту,

скільки «запалення серця», пошук вищого сенсу життя, того, що його «осяє».

Труднощі засвоєння ціннісно-етичних надбань пов'язані з тим, що нікого не можна зробити етичним, по-перше, насильно, а по-друге, через знання про моральні цінності. Знання може допомогти становленню моральності, тільки якщо воно натхненне, якщо воно не формальне, не надмірно раціоналізоване.

Приділення уваги інтерпретаційній активності учнів на уроці, є, на наш погляд, найбільш вдалим підходом до реалізації завдань ціннісно-етичної освіти, який за суттю не є зовсім новим для нашої школи. Уроки гуманітарного циклу були джерелом духовних прозрінь і високого натхнення для тисяч учнів, яким довелося навчатися у творчих вчителів. Ця традиція не тільки не повинна знищуватись, необхідна тісна інтеграція курсів морального спрямування з іншими гуманітарними дисциплінами, що може задати той вектор розвитку вітчизняної школи, який рухатиме її в напрямку гуманізації й примноження кращих традицій української школи.

Сьогодні вимагає перенесення акцентів з нормативно-регулюючої функції при викладанні етики та курсів морального спрямування з моралізаторством та примусовою моральністю (нав'язаними нормами і цінностями, виконання яких підштовхується ззовні в репродуктивній освіті та маніпулятивному вихованні, що історично було притаманне, наприклад, авторитарним формам релігійної освіти) на ціннісно-зорієнтовану, таку, що створює умови для вироблення норм і цінностей власними зусиллями. Це можливо при подоланні традиційного прагнення впливати на дитину, при переході до співпраці, взаємодії з нею в творчому освоєнні знань і досвіду попередніх поколінь. Тому важливою складовою ціннісно-етичної освіти є спільне буття педагога і дитини в певному просторі – часі, основною формою якого є діалог.

Важливою умовою адаптації саме цього підходу до умов сьогодення є перехід на діалогові форми навчання, під якими слід розуміти не просто більш активне використання бесіди, як дидактичного метода, але якісну зміну взаємовідносин учасників освітнього процесу, що відповідає кардинальному перенесенню центра уваги з об'єкта та предмета вивчення на учня. Вступати в діалог з учнем означає, по-перше, віддавати йому ініціативу, стимулювати учня до постановки запитань, до інтерпретації текстів та етичних вимог, а, по-друге, закликати до активної участі в інтерпретації та пошуці сенсів духовних явищ, залучення учнів до власного духовного пошуку через таке використання ресурсів навчання, яке дасть змогу навести мости між мудрістю, що зберігається в них, і

щоденним досвідом та особистими переживаннями дітей і підлітків. Якщо ми будемо здатні дати можливість дитині подивитись на її власні переживання та досвід в їх глибині, а після цього введемо ціннісні поняття в коло цього досвіду, ми не тільки допоможемо їй розвинути продуктивні ціннісні уявлення, але й дамо можливість оцінити ступінь їх відповідності життєвому досвіду.

У процесі взаємодії, діалогу з вчителем, учні мають більше можливостей розвинути такі здібності: самопізнання, самоконтроль, аналіз наслідків власних дій, самокритику, розуміння оточуючих, визнання важливості спілкування та відмінності в поглядах. Якщо знання не можуть бути просто передані, а повинні конструюватися кожною особистістю індивідуально, це означає, що потрібно відмовитись від прагнення повідомити свої ідеї учневі, сформульовані в готовому вигляді. Не потрібно також давати дитині відповіді на ті питання, які у неї не виникають.

Педагогам важливо пройти між гранню зайвої схематизації і теоретизації явищ етичного життя, щоб не перетворити ціннісно-етичні концепції на «музей понять», і спокуюсь побудови нових «ірраціональних систем», заснованих на розповсюдженні квазіетичних теорій і технологій.

Висновки. Отже, духовно-моральне становлення особистості в Новій українській школі має відбуватись під впливом розв'язання таких головних проблем ціннісно-етичної освіти та виховання: створення простору співбуття учня та педагога, в якому останній виступає не як транслятор етичних знань, а як зразок їх наочного втілення, здатний мотивувати учня до етичного вдосконалення без моралізаторства та примусу на основі визначення фундацій та горизонту етичної освіти. Аналіз проблеми змісту та технологій навчання має допомогти вчителю сприяти розумінню зростаючої особистістю самої себе і усвідомлення потужності впливу цього розуміння на розвиток власної особистості на підставі життєвого самовизначення через ціннісне осмислення пережитих подій, самореалізацію відповідно до ухваленого рішення, і розуміння відповідальності за зроблений особистісний вибір. Як результат, в свідомості учнів мають формуватись індивідуальні ціннісно визначені проекти життя, адаптовані до нових швидкоплинних умов, та конструкти найбільш оптимальної поведінки в складних, багатомірних, кризових, особливо форс-мажорних ситуаціях суспільства ризику.

Тільки при ретельній увазі до розв'язання зазначених проблем повернення етики та курсів морального спрямування стане справжньою родзинкою Нової української школи, а не черговим нездійсненим освітнім гаслом.

Література

1. Бех І. Д. Володарювання над собою. Акценти виховної гуманістичної парадигми. *Методист*. 2016. № 5(53). С. 26–33.
2. Бех І. Д. Духовність як орієнтир до виховної дії. *Методист*. 2016. № 2(50). С. 54–62.
3. Виховання особистості у добродійній діяльності : метод. посіб. / Алексеєнко Т. Ф. та ін. ; за заг. ред Т. Ф. Алексеєнко. Ніжин : ПП Лисенко, 2015. 192 с.
4. Журба К. О. Діагностика осмисленості життя учнями основної і старшої школи у процесі виховання смислотворчих цінностей. *Гірська школа Українських Карпат*. 2016. № 15. С. 113–118.
5. Зеньковський В. В., прот. Проблеми виховання в світлі християнської антропології. Москва : Школа-пресс, 1996. 250 с.
6. Назаренко Г. А. Використання сучасних виховних технологій у процесі ціннісного становлення учнівської молоді. *Педагогіка і психологія*. 2014. № 1(82). С. 37–45.
7. Песталоцци И. Г. Что дает метод уму и сердцу. *Избранные педагогические произведения*. В 3-х т. / переводснем. О. А. Коган, С. П. Либермана, Л. А. Месиневой, С. И. Розовой. Москва : Издательство Академии педагогических наук РСФСР, 1965. Т. 3. 1805–1827. С. 53–76.
8. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей. Київ : ППВ. 2018. 40 с.
9. Санковська І. М. Екологічний календар : методичний посібник для вчителів та класних керівників. Кіровоград : Імекс-ЛТД. 2014. URL : <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/7367>
10. Типова освітня програма для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти : наказ МОН України від 19.02.2021 р. № 235. URL : <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovoyi-osvitnoyi-programi-dlya-5-9-klasiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti>
11. Чорна К. І. Цінності консолідації української нації. «Освіта» : *Всеукраїнський громадсько-політичний тижневик*. 2014. № 44(5635). С. 4.
12. Шкільна І. М. Використання інноваційних форм та методів виховання моральної самосвідомості старших підлітків у позакласній діяльності. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2016. Кн. 2. № 20. С. 315–324.

Анотація

Рогова О. Г., Резніков С. І. Проблематика повернення етичної освіти до Нової української школи. – Стаття.

У статті розглянуто актуальну низку проблем повернення до базової школи ціннісно-етичної освіти, яке має відбутись у новому 2022–2023 навчальному році в умовах реформування освіти за концепцією Нової української школи. Дослідження здійснюється в контексті потреб сучасної української духовно-етичної та філософсько-освітньої думки. Впровадження етичної освіти в українській школі відбувається вдруге, тому метою статті є визначення актуальних завдань ефективного впровадження курсів морального спрямування в системі вітчизняної шкільної освіти з урахуванням наявного досвіду та сучасних тенден-

цій. Методологічною базою дослідження є поєднання системного, історико-соціокультурного та компаративного аналізу.

Серед найбільш важливих завдань етичної освіти визначено, по-перше, проблему підготовки вчителя, який має стати наставником особистості на шляху до етичного зростання, що потребує не тільки навчальної підготовки чи перепідготовки вчителя, а забезпечення умов його особистісного морального становлення через перетворення власного внутрішнього світу. По-друге, накреслено завдання визначення фундацій та горизонту шкільної етичної освіти як системи координат, в якій відбуватиметься поетапне етичне зростання особистості у процесі спільної діяльності вчителя та учня. По-третє, окреслена проблематика змісту етичної освіти, який має, як віддзеркалювати базові національні цінності, так і забезпечувати отримання досвіду визначення і реалізації ціннісно-етичних пріоритетів в творчій та духовно-практичній діяльності. По-четверте, актуалізовано увагу до сучасних принципів та підходів у сфері етичної освіти, що мають створити те емоційно-інтелектуальне поле напруги, в якому відбуватиметься усвідомлення буття, суті етичної культури, отримання моральних сенсів і цінностей зростаючою особистістю.

Рефлексія над визначеною проблематикою здатна забезпечити ефективне введення дитини до ціннісно-етичного простору засобами освіти у співпраці та взаємодії з нею в творчому освоєнні знань і досвіду попередніх поколінь.

Ключові слова: етика, курси морального спрямування, освіта, школа, особистість.

Summary

Rohova O. H., Reznikov S. I. Problems of resumption of ethical education of the New Ukrainian school. – Article.

This article covers a number of topical issues of returning to the basic school of value-based ethical education, that should take place in a new 2022–2023 school year in terms of reforming education according to the concept of a New Ukrainian School. The research is carried out in the context of the needs of modern Ukrainian spiritual, ethical, philosophical and educational thought. This is not the first attempt to introduce ethics education in Ukrainian school. That's why the aim of this article is the resumption of ethics education in the Ukrainian school. It's the description of the current challenges for effective implementation of the moral courses in the system of National school education, taking into account existing experience and current trends. The methodological basis of the study is a combination of systematic, historical, socio-cultural knowledge and comparative analysis.

Among the most important tasks of ethical education there is, at first, the problem of teacher training, which should be a mentor of the individual on the path to ethical growth, which requires not only training or retraining of teachers, but to ensure the conditions of their personal moral development through the transformation of their inner world. Secondly, the task of defining the foundations and the horizon of school ethical

education as a coordinate system, in which there will be a gradual ethical growth of the personality in the process of pupil-teacher activities. Third, the issue of the content of ethical education is outlined, which should reflect both the basic national values and provide the experience in identifying and implementing the value-based ethical priorities in the creative and spiritual-practical activities. The fourth, attention is drawn to the modern principles and approaches in the field of ethics education, which should create an emotional and intellectual field

of tension, in which there will be the awareness of life, the essence of ethical culture, morality and values of a growing personality.

Reflection on certain issues can ensure the effective introduction of the child to the value-based ethical space by means of education in cooperation and interaction with him in the creative acquirement of knowledge and experience of previous generations.

Key words: ethics, moral orientation courses, education, school, personality.